

OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING HOZIRGI KUNDA JAMIYATDA TUTGAN O'RNI

Bazarbaeva Ugilxan Bayrambaevna

*Qoraqalpoq davlat universiteti Milliy goya, manaviyat asoslari va huquq talimi
mutaxassisligi 1-kurs talabasi*

Annotatsiya: *Murakkab va jadal rivojlanayotgan hodisa, ommaviy axborot vositalari bilimlarning turli sohalarida - jurnalistika, sotsiologiya, siyosatshunoslik, madaniyatshunoslik, tilshunoslikda o'rganish mavzusi bo'lib xizmat qiladi. Ushbu fanlarning asosiy tushunchalaridan biri zamonaviy adabiyotda aniq talqin qilinmagan "ommaviy axborot vositalari" atamasidir. Ba'zi tadqiqotlarda ommaviy axborot vositalari tushunchasi SMT (ommaviy axborot vositalari) tushunchasi bilan bir xil deb hisoblanadi, chunki ular kommunikativ tizimlar sifatida bosma, televidenie, radioeshittirish, Internet texnologiyalari asosida ijtimoiy faoliyat jarayonida odamlar o'rtasidagi aloqada ishtirok etadilar.*

Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasida ommaviy axborot vositalari faoliyatining o'zgarish va muammolari qisqacha ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: *ommaviy axborot vositalari, mustaqillik, tarix, madaniy meros, axborot, qonun, Reuters, France Press, matbuot.*

Bugungi dunyoda ommaviy axborot vositalari oziq-ovqat va kiyim-kechak kabi zarur bo'lib qoldi. Bu jamiyatni mustahkamlashda muhim rol o'ynadi. Media zamonaviy jamiyatning "ko'zgu"si deb hisoblanadi, u bizning hayotimizni shakllantiradi.

Ommaviy axborot vositalarining maqsadi odamlarni dolzarb, yangi ishlar to'g'risida xabardor qilish va so'nggi yangilik va hodisalar haqida gapirib berishdir. Bu geografik jihatdan bo'lingan odamlar haqida hikoya qiladi.

Ommaviy axborot vositalarining roli mahsulotlar va ularni sotish va sotishning bir usuliga aylandi. OAV solihlik va tenglik bilan boshqarilishini da'vo qildi, ammo ochko'zlik va o'zini ulug'lash uning fazilatlarini zaharladi.

Media mas'ul :

1 axborot

2 ta'lim

3 o'yin-kulgi

4 reklama

5 jamiyat qismlarining o'zaro bog'liqligi

Jamiyatga OAV ko'p jihatdan ta'sir qiladi. Aynan omma uchun ommaviy axborot vositalari ularga ko'p narsalar haqida ma'lumot olishga, shuningdek, turli masalalar bo'yicha fikrlarni shakllantirishga va hukm chiqarishga yordam beradi! Aynan ommaviy axborot vositalari odamlarni yangilab turadi va ular atrofida va dunyoda

sodir bo'layotgan voqealar to'g'risida xabardor qiladi. Har kim undan nimanidir xulosa qilishi mumkin.

So'nggi paytda yangi elektron ommaviy axborot vositalarining paydo bo'layotganligi axborot sohasi g'oyat jadal rivojlanayotganidan dalolatdir. Fuqarolarning ishonchli axborotga ega bo'lish huquqini ta'minlash - bu ommaviy axborot vositalarining burchi, demokratik hukumatning asosiy prinsipidir.

O'zbekistonda ommaviy axborot vositalari bunday axborotni yetkazib berishda platforma vazifasini o'tamoqda va hukumat hamda jamoatchilikning samarali hamkorlik qilishida muhim rol o'ynamoqda.

Hozirgi kunda ommaviy axborot vositalariga berilayotgan erkinlik hamda demokratiyaning yanada mustahkamlanishi jamiyat taraqqiyotining muhim omili hisoblanadi. Mening fikrimcha ommaviy axborot vositalari qanchalik erkin bo'lsa demokratiya ham shunchalik yorqin bo'ladi. Ommaviy axborot vositalarini demokratiyaning yoqilg'isiga qiyoslash mumkin. O'zbekistonda ommaviy axborot vositalari fuqarolik jamiyati institutlari tizimi va uni shakllantirishda, davlat va jamiyat qurilishi sohasida keng ko'lamli demokratik o'zgarishlarni amalga oshirish jarayonida oshkoralikni ta'minlashda muhim o'rin tutadi.

Mamlakatimizda ommaviy axborot vositalari faoliyatini tartibga soladigan va xalqaro normalarga javob beradigan mustahkam qonunchilik bazasi yaratilgan. Buni biz O'zbekiston Respublikasining 1997 yilda qabul qilingan "Ommaviy axborot vositalari to'g'risida"gi, "Jurnalistlik faoliyatini himoya qilish to'g'risida"gi kabi qonunlar misolida ko'rishimiz mumkin. So'nggi yillarda O'zbekiston ommaviy axborot vositalari davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari faoliyati ustidan jamoat nazoratini amalga oshirish bo'yicha o'z vazifalarini faol bajarmoqda. Ular mamlakatimizda haqiqiy "to'rtinchi hokimiyat"ga aylanmoqda. Bugungi kunda O'zbekiston Markaziy Osiyoda, shu jumladan, mintaqaviy axborot makonidagi yetakchi mamlakatlardan biri hisoblanadi. Mamlakatda ommaviy axborot vositalarini izchil rivojlantirish ijtimoiy-siyosiy hayotni demokratlashtirishga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Ommaviy axborot vositalari - nashrlar, radio va teleeshittirishlar, kinoxronik programmalar, va ommaviy axborot yetqazishning boshqa shakllari. Ommaviy axborot vositalari deganda qonunshunos «keng ommaga mo'ljallangan nashriy, audio, audiovizual va boshqa ma'lumot va materiallarni tushunadi». Ommaviy axborot vositalarining maqsadi muayyan jamiyatning ma'naviy boyliklarini qaror toptirish hamda kishilarning xulq-atvori va dunyoqarashiga ideologik, siyosiy, iqtisodiy yoki tashkiliy ta'sir o'tkazishdan iborat.

Ommaviy kommunikatsiyaning kelib chiqishiga 20- asrning 1-yarmida katta hajmdagi og'zaki, obrazli va musiqaviy informatsiyalarni tez va g'oyatda ko'paytirib uzatishga imkon bergan texnik qurilmalarning yaratilishi moddiy zamin bo'ldi. Yuksak professional mutaxassis xodimlar xizmat qiladigan bu qurilmalarning komplekslari «ommaviy informatsia va propaganda vositalari» yoki «Ommaviy axborot vositalari» deb atala boshladi. OAV axborot manbai hamda axborotni qabul qilib oluvchidan

iborat sistemani tashkil etadi. Axborot manbai uni qabul qilib oluvchi bilan matbuot, radio va televideniye, kino, ovoz yozish (gramplastinka, magnitafon roliklari, kasetalar, yoki kompakt disk va axborot tashuvchi kompyuter fayllari ishlab chiqarish va tarqatish) sistemalari orqali boglangan bo`ladi.

Ommaviy axborot vositalarining samaraliligi va ta`sirchanligi faqat uzatilayotgan axborotning o`quvchi, tinglovchi, tomoshabinga ta`sirining maqsadi va vazifalari bilan emas, balki ular mazmuni va shaklining kishilarning doimiy va kundalik ehtiyojlariga muvofiq kelishi bilan ham belgilanadi. G`oyaviy-siyosiy kurash, ijtimoiy gruppalar munosabatlarini mazmuni va shakliga, propogandaning ideologik, siyosiy va boshqa turlariga turlicha jiddiy ta`sir kursatadi. O`zbekiston Respublikasi Kostitutsiyasi senzura yo`l qo`ymaydi. Axborotni qidirish, olish, berish, ishlab chiqarish, va tarqatishning qonuniy shakli davlatga tegishli yoki qonun bilan maxsus qo`riqlanadigan sirlarni mumkin emasligi e`tirof etiladi.

Shuningdek OAVni jinoiy javobgarlikka tortiladigan maqsadlar yo`lida, masalan, hokimiyatni egallashga qaratilgan chaqiruvlar, konstitutsion tuzumni kuch ishlatish yo`li bilan o`zgartirish; milliy, sinfiy, ijtimoiy, diniy adovatni keltirib chiqaradigan materiallar: urushni propoganda qiluvchi pornografik, yovuzlik va bosqinchilikni targ`ib etuvchi programmalarni tarqatishi taqiqlangan. Shuningdek maxsus OAVlarga tegishli axborot tekstlarini televideniye, kinoprogrammalarda, xujjatli va badiiy filmlarda, shuningdek kompyuter axborot fayllarida va axborotni qayta ishlash programmlarida foydalanish, insonlar ongiga ta`sir etuvchi va sog`ligiga zarar yetkazuvchi yashirin ma`lumotlar tarqatish, yashirin audio va videotasvir, kino va fotosyomka yordamida tayyorlangan, mavjud jurnalist huquqi yordamida ijtimoiy muhim bo`lgan ma`lumotlarni buzish, ishonchli manba tariqasida mish-mish tarqatish, boshqa shaxs yoki organizatsiya uchun ma`lumot to`plash taqiqlanadi. Jurnalistik huquqini shuningdek shaxs yoki fuqarolarning ayrim toifalarini jinsi, yoshi, irqiy yoki milliy kelib chiqishi, tili va dinga munosabati, kasbi, yashash joyi, hamda siyosiy qarashlari bilan bog`liq bo`lgan ma`lumotlarini kamsitish yo`lida ishlatish taqiqlanadi.

Ommaviy axborot vositalari avlodga yomon ta`sir ko`rsatdi ,asosan, yoshlarga ommaviy axborot vositalari kuchli ta`sir ko`rsatmoqda. O'smirlar va bolalar odamlarga ergashishni xohlashadi ,ular tan olinadi va e'tiborga olish uchun hamma narsa qiladilar. Ba'zan, ular ommaviy axborot vositalarining yomon qismiga e'tibor berishadi va uning bir qismi bo'lishga intilishadi. Biroq, ko'pchilik jinoyat hayotiga berilmaydi.

Bu yosh fuqarolik ongiga kiradigan narsalar!

OAV odamlarning istiqboliga ta`sir qiladi. Ommaviy axborot vositalarining hamma narsaga juda ko'p aralashuvi tashvish masalasidir. OAVni siyosiy demokratiyaning "qo'riqchi iti" deb hisoblash mumkin. Asrlar davomida ommaviy axborot vositalarining yangiliklarga bo`lgan e'tibori kuchayib borgan. Media bu kun, ko'z yangiliklar harakat qiladi, dunyo bo'ylab to'plangan ma'lumotlarni sotish, ularni yordam berishi mumkin bo'lgan, ular muvaffaqiyat va Shuhrat yo'lini ochishi mumkin. Shunday qilib, Fm radiolari, gazetalar, tarmoq va televideniya topilgan ma'lumotlar

tomoshabinlar va media olami o'rtasidagi aloqa bo'shlig'ini kamaytirishga xizmat qiluvchi ommaviy axborot vositalaridir. Reklama va sotish uchun muhim shaxslar, ularning turmush tarzi odatda maqsadga muvofiqdir. Odatda hech qanday ahamiyatga ega bo'lmagan ahamiyatsiz yangiliklar ustuvor ahamiyat kasb etadi va biron bir sababga ko'ra yoki boshqa sabablarga ko'ra ular tomoshabinlarning ongiga kirib boradi va shu bilan ko'p marta muhim siyosiy, iqtisodiy va sotsiologik yangiliklar e'tibordan chetda qoladi va asta-sekin o'z ahamiyatini yo'qotadi!.

Hayot ko'zgusi hisoblanmish matbuot "to'rtinchi hokimiyat" darajasiga ko'tarilmog'i lozimligi ko'p bora ta'kidlangan. Bu borada hali oldimizda turgan vazifalar juda ko'p. Mamlakatimiz ommaviy axborot vositalari uzoq vaqt mafkuraviy va ma'muriy nazorat ostida ishlagani tufayli ularning hali-beri bu holatdan chiqishi, avvalo psixologik jihatdan o'zini erkin his etishi qiyin kechmoqda. Shu sababli ular o'zi uchun yangi bo'lgan hozirgi vaziyatda ba'zan hali ham nima qilish yoki nima qilmaslik haqida yuqoridan ko'rsatma kutib o'tirgandek ko'rinishi to'g'ri tanqid qilinmoqda. Shu o'rinda ba'zi tanqidiy-tahliliy fikrlarga e'tibor qaratsak. www.kun.uz saytida berilgan xabarda quyidagilar bayon etilgan: "O'zbekiston Respublikasi bosh vaziri Abdulla Aripov OAV bo'yicha selektor o'tkazmoqda. Hukumat rahbari vazirlik, hokimlik idoralari va boshqa tashkilotlarda

OAV bilan ishlash talab darajasida emasligini tanqidga oldi. «Bugungi kunda OAV mamlakatda sodir bo'layotgan dolzarb voqealarga tezkor munosabat bildirmoqda. Matbuotda ham turli mavzulardagi tanqidiy va tahliliy materiallar keskin ko'paydi. Bu esa jamoatchilik fikri shakllanishida muhim rol o'ynamoqda. Tan olish kerak, bundan 2-3 yil avval OAVdagi bunday ochiqlikni ko'pchilik tasavvur ham qila olmasdi.

Ammo davlat organlari va OAV o'rtasida hamkorlik qanday yo'lga qo'yilgani haqidagi savolga javob yo'q. To'g'risini aytish kerak, ba'zi rahbarlar matbuot bilan ishlashni ikkinchi va hatto beshinchi darajali ish deb qaramoqda. Ba'zi tashkilotlar Axborot xizmati vakillariga yetarli sharoit yaratib bermagan. Shu kungacha 20 ga yaqin davlat va xo'jalik boshqaruv organlarida, 150 dan ortiq tuman, shahar va viloyat hokimliklarida Axborot xizmatlari tashkil qilinmagan. Boriga ham yana boshqa ishlar topshirib qo'yilganki, u o'z ishi bilan shug'ullanishga ulgurmaydi ham..." deya Aripovning so'zlarini keltirmoqda Kun.uz muxbiri"[2]. Bunday tanqidiy-tahliliy fikrlarga yana bir misol tariqasida www.uza.uz saytida berilgan "Saida Mirziyoyeva: "Axborot xizmatlari tizimini tubdan takomillashtirish lozim!" sarlavhali xabarda yanada teranroq va tahliliy fikrlar bayon etilgan. Berilgan xabarga ko'ra "Hyatt Regency Tashkent" mehmonxonasida "OAV sohasida milliy qonunchilikni yanada takomillashtirishning dolzarb masalalari" mavzusida respublika konferensiyasi o'tkazilgan. Konferensiyada agentlik direktor o'rinbosari Saida Mirziyoyeva ham o'z ma'ruzasi bilan ishtirok etgan. Ma'ruzada ta'kidlanishicha, o'tkazilgan tahlillar va o'rganishlar shuni ko'rsatmoqdaki, sohada eng asosiy muammo, bugungi kunda yagona davlat axborot siyosati to'g'risidagi konseptual hujjatning mavjud emasligidir. Hozirda esa ushbu hujjat tayyorlanmoqda. Shuningdek, Saida Mirziyoyeva o'z nutqida

davlat va xo'jalik tashkilotlari Axborot xizmatlari faoliyatidagi mavjud kamchiliklar xususida alohida to'xtaldi. Sohada ish hajmining ko'p, zamonaviy talablarga javob bera olmayapti. Mavjud sharoitlarning yetarli darajada emasligi sabab axborot xizmatlari faoliyati qoniqarsiz ahvolda qolib ketmoqda. O'ndan ortiq respublika darajasidagi tashkilotlar, ko'pgina tuman va shahar hokimliklarida haligacha axborot xizmati faoliyati tashkilotlari etilmagan. Ko'plab davlat va xo'jalik tashkilotlari veb-saytlari, ijtimoiy tarmoqlardagi rasmiy sahifalarida axborotlar yetarli darajada emasligini ham tanqid qilindi. - Ularning veb-saytlariga kiruvchilarning umumiy soni 400 ming, Facebook ijtimoiy tarmog'idagi rasmiy sahifalariga murojaat qiluvchilar soni 150 ming, Telegram tarmog'ida a'zolar 300 ming nafardan oshmaydi,- dedi Saida Mirziyoyeva.- O'zbekistonda internetdan foydalanuvchilar soni 20 milliondan ortiq ekanini hisobga olsak, yuqoridagi ko'rsatkichlardan o'zingiz xulosa olishingiz mumkin. Saida Mirziyoyeva shu va boshqa bir qator kamchiliklarni sanab o'tar ekan, «Axborot xizmatlari tizimini tubdan takomillashtirish lozim», deya qat'iy ta'kidladi"[3].

Shubhasiz, ommaviy axborot vositalari dunyoni global qishloqqa aylantirishda va uzoq hududlarda yashovchi odamlar o'rtasidagi aloqa kamchiliklarini kamaytirishda muhim rol o'ynadi, ammo afsuski, bugungi kunda ommaviy axborot vositalari tijoratlashtirilgan sektorga aylandi va yangiliklarni sotishda yaxshi rol o'ynamoqda. Maqsad televizion reyting ballarini olishdir.

Media-demokratiyaning qilich qo'li. Ommaviy axborot vositalari jamoat manfaatlarini qonunbuzarliklardan himoya qilish va jamoatchilik xabardorligini yaratish uchun qo'riqchi vazifasini bajaradi. Bugungi kunda siyosatchilar o'z pozitsiyalaridan to'liq foydalanayotganlarida, mafiya va jinoyatchilik sindikatining yomon aloqasi oddiy odamning hayotini yomonlashtirmoqda, soliq to'lovchining pullari nufuzli va oddiy odamlarning shaxsiy manfaatlari uchun sarflanadi.

Sud, ijro etuvchi va qonun chiqaruvchi organlar bilan bir qatorda demokratiyaning to'rtinchi ustuni sifatida bugungi kunda ommaviy axborot vositalari jamiyatimizning adolatsizligi, zulmi, qilmishlari va tarafkashligiga qarshi harakat qilishda barcha rol o'ynaydi.

Axborot bugun taraqqiyotga eltuvchi muhim omillardan biriga aylandi. Ayni paytda shu narsa qayd etilganki, bu huquq insonning boshqa huquqlari kabi muayyan hollarda cheklanishi mumkin. Ish bor joyda xohlaysizmi xohlamaysizmi kamchiliklar bo'lgani kabi, ommaviy axborot vositalari ham bundan mustasno emas.

Hozirgi paytda ommaviy axborot vositalari tizimida og'ir vaziyat vujudga kelgan. Masalan, ertaga davlatimiz rahbari «bo'ldi, bas, endi hech kim tashqaridan jurnalistlar ishiga aralashmasin, ularga mustaqil ishlashga imkon beraylik» desa, nima, vaziyat birdaniga yaxshi tomonga o'zgaradimi? Yo'q, albatta! Yillar davomida o'zini o'zi senzura qilib kelganlardan, vahima-qo'rquv bilan yashaganlardan yangicha, zamonaviy ish tartibiga o'tishni kutish juda og'ir. Bizga yangicha fikrlaydigan, jurnalistika vazifasini jahon standartlariga mos tushunadigan yoshlar kerak. Bundaylar hozir ham

bor. Faqat ularga yo'l berish lozim. Yangilarini tayyorlash uchun xalqaro ekspertlar yordamida seminar va treninglar tashkil etish zarur.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, ishni ko'p yillar davomida o'tirib qolgan va o'zini OAVga mutasaddi deb tushunadigan amaldorlardan hamda gazeta, jurnal, radio va TVda bosh yuqori lavozimda bo'lib, haqiqiy ijoddan uzoqlashgan, o'zini to'ralarcha tutadiganlar xizmatidan voz kechishdan boshlash kerak.

Bugungi kunda OAV ni davlatimiz rahbari shaxsan o'zi qo'llab-quvvatlamoqda. 2020-yil 27-iyun kuni nishonlanadigan Matbuot va ommaviy axborot vositalari xodimlari kuni munosabati bilan tabrigi davlat rahbari matbuot xizmati tomonidan e'lon qilindi [5].

"Eng asosiysi, ommaviy axborot vositalari mamlakatimizda amalga oshirilayotgan keng ko'lamli o'zgarish va yangilanish jarayonlarini har tomonlama tahlil qilib, joylardagi ijtimoiy muammolar, xato va kamchiliklarga davlat idoralari va jamoatchilik e'tiborini qaratmoqda", — deya qayd etildi tabriknomada. Shavkat Mirziyoyev bo'lg'usi jurnalistlar chuqur bilim va kasb mahoratini, ona tili bilan birga chet tillarni, faol fuqarolik pozitsiyasini, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, notiqlik malakasini puxta egallashlariga alohida e'tibor qaratishi kerakligini bildirdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasining "Jinoyat Kodeksi" (155 - modda, terrorizmga qarshi)-1994.
2. O'zbekiston Respublikasining "Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to'g'risida"gi qonuni.T.-1998.
3. Ommaviy axborot vositalari mustaqilligini ta'minlash hamda davlat organlari va tashkilotlari axborot xizmatlari faoliyatini rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori (Manba: uza.uz)-2019
4. Mirziyoyev Sh.M. "Matbuot va ommaviy axborot vositalari xodimlari kuni" bayram tabrigidagi nutqi.T.- 2019.
5. Karimov I.A."Yuksak ma'naviyat-yengilmas kuch".T.-2008